

УДК 378.147:811.111

Шевкопляс Л. В.

ORCID 0000-0002-0834-9165

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та методики викладання іноземних мов
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: milashevko@plias@gmail.com

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В АУДІЮВАННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ВИКОРИСТАННЯМ МАТЕРІАЛІВ ПОДКАСТІВ

У статті розглядається проблема формування англомовної компетентності в аудіюванні з використанням матеріалів подкастів у майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. Уточнено цілі, зміст та структурні компоненти компетентності в аудіюванні. Обґрунтовано три етапи формування англомовної компетентності в аудіюванні у процесі самостійної роботи (підготовчий, основний, підсумковий).

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці методики формування англомовної компетентності в аудіюванні з використанням матеріалів подкастів у майбутніх учителів англійської мови у процесі самостійної роботи.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні таких методів, як: узагальнення, аналіз, порівняння, формулювання умовиводів, а також на експериментальній перевірці запропонованої методики.

Наукова новизна. На основі описаних теоретичних положень розроблено підсистему вправ для формування англомовної компетентності в аудіюванні з використанням матеріалів подкастів у майбутніх учителів у процесі самостійної роботи, а також укладено модель організації навчання на її основі. Доведено, що найраціональнішим є використання вправ на підготовчому етапі у такому кількісному співвідношенні: 20% – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 50% – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 30% – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання.

Висновки. В результаті проведеного наукового дослідження теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено ефективність методики формування англомовної компетентності в аудіюванні з використанням матеріалів подкастів у майбутніх учителів у процесі самостійної роботи.

Ключові слова: англомовна компетентність в аудіюванні, самостійна робота, навчальна автономія, майбутні вчителі англійської мови.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням сучасної освіти є оволодіння майбутнім учителем комплексом знань, формування навичок і розвиток умінь, необхідних для самостійного вдосконалення рівня володіння іноземною мовою (ІМ). В умовах прискорених темпів накопичення інформації виникає потреба в розвитку вмінь і навичок самостійної роботи (СР), що уможливить майбутнім фахівцям вдосконалення вмінь сприймати на слух і розуміти аудіотексти (АТ).

У процесі організації СР з аудіювання необхідно врахувати наявні суперечності між: забезпеченням особистісної орієнтації навчального процесу та недостатньою підготовкою студентів до навчання під час СР; збільшенням питомої ваги СР у навчанні й нерозробленістю відповідних форм і прийомів організації СР; необхідністю розуміння студентами особливостей аудіювання як виду мовленнєвої діяльності, розвитку їхніх метакогнітивних умінь, що уможливають самостійну діяльність та сприяють вдосконаленню вмінь розуміння АТ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі формування компетентності в аудіюванні (КА) присвятили свої роботи багато вітчизняних дослідників. О. Б. Бігич, О. Ю. Бочкарьова, Н. І. Гез, Н. В. Єлухіна, Н. Є. Жеренко, В. Г. Златніков, Л. І. Іванова, Л. Ю. Куліш, В. В. Черниш узагальнили

та класифікували вправи для навчання аудіювання, сформулювали вимоги щодо організації етапів навчання аудіювання. Психологічні механізми аудіювання досліджували Н. В. Агєєва, І. О. Зимня, О. О. Леонтєв, Л. Ю. Куліш. Зарубіжні дослідники (Л. Вандергрїфт, М. Рост) описали труднощі сприйняття іншомовного АТ, роль компенсаторних стратегій під час аудіювання, різні види аудіювання тощо. Дисертаційні дослідження стосуються питань формування аудитивної компетентності у студентів мовних ЗВО. О. Ю. Бочкарьова приділила увагу навчанню професійно орієнтованого аудіювання. Методика навчання аудіювання полемічних текстів студентів старших курсів педагогічного ЗВО стала предметом дослідження К. М. Бржозовської. У дослідженні Р. І. Вікович теоретично обґрунтовано та розроблено методику навчання студентів мовних спеціальностей аудіювання англomовних теленовін. Питання організації само- та взаємоконтролю рівня сформованості англomовної КА в студентів – майбутніх філологів були висвітлені Я. А. Крапчатоваю. А. М. Леус розробила методику навчання аудіювання радіомовлення. Проблему навчання майбутніх учителів розуміння англійського мовлення з національними та регіональними типами вимови дослідила О. А. Мацнєва. О. О. Сіваченко запропонувала методику навчання аудіювання англomовних драматичних творів студентів старших курсів мовних спеціальностей. Важливим для майбутніх учителів є розвиток умінь організації діяльності у позааудиторний час. Проблема організації СР була об'єктом дослідження багатьох учених (М. Г. Гордієнко, Т. М. Гусак, І. П. Задорожна, Л. І. Іванова, А. Є. Капасєва, А. В. Конишева, Н. В. Майєр, О. Г. Малінко, Т. Н. Педан, Ю. В. Петровська, Т. Д. Речкіна, А. В. Рубцова, І. Г. Широкова, О. М. Щеголева, Г. М. Юшко).

Усе викладене вище дозволяє стверджувати, що проблема формування англomовної КА майбутніх учителів у процесі СР не може вважатися теоретично дослідженою і практично розробленою.

Мета. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики формування англomовної КА з використанням матеріалів подкастів у майбутніх учителів у процесі СР.

Методологія. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано такі методи дослідження: теоретичні (критичний аналіз, синтез і узагальнення положень вітчизняних та іноземних джерел із психології, педагогіки, лінгвістики, методики навчання ІМ, чинних програм, сучасних нормативних документів); емпіричні (опитування студентів з метою виявлення їхнього ставлення до різних аспектів формування англomовної КА у процесі СР, наукове спостереження за перебігом навчання аудіювання майбутніх учителів у процесі СР, прогнозування та моделювання навчального процесу згідно із розробленою методикою; проведення педагогічного експерименту для перевірки ефективності запропонованої методики навчання).

Наукова новизна полягає в тому, що в дослідженні теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику формування англomовної КА майбутніх учителів на I курсі ЗВО у процесі самостійної роботи шляхом визначення змісту такого навчання та розробки підсистеми вправ з використанням подкастів.

Результати дослідження. Соціальне замовлення суспільства визначає необхідність підготовки кваліфікованого фахівця, здатного протягом життя до цілеспрямованого вдосконалення рівня володіння ІМ. Професійна діяльність учителя ІМ передбачає його участь у міжкультурному спілкуванні. У своїй професійній діяльності вчителі ІМ повинні розуміти на слух англomовні доповіді, лекції, брати участь у міжнародних конференціях, відвідувати семінари іноземних викладачів, обговорювати професійні питання із закордонними колегами тощо. Отже, розвиток умінь розуміти на слух АТ є запорукою їхньої успішної професійної діяльності. В умовах збільшення навчальних годин на СР студентів постає питання оволодіння вміннями здійснювати самостійну навчальну діяльність. Отже, особливого значення набуває проблема розвитку умінь СР у майбутніх учителів з метою забезпечення їхньої самоосвіти в сучасних умовах інформаційного суспільства.

У дослідженні поняття англomовна КА розглядаємо як здатність особистості розуміти АТ, що ґрунтується на взаємодії відповідних знань, навичок і вмінь, а також психологічній готовності до аудіювання та рефлексії мовленнєвих дій. Вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми [1; 2; 4; 7] дозволило виокремити основні складові англomовної КА, її зміст і структуру. Зокрема визначено, що предметний аспект змісту навчання аудіювання складається зі сфер та видів спілкування, психологічних та мовленнєвих ситуацій та ролей, комунікативних цілей і намірів, тем, проблем, соціальних ситуацій, мовного матеріалу (лексичного, граматичного, фонетичного), мовленнєвого матеріалу (мовленнєвих зразків різних рівнів, текстів), лінгвосоціокультурних знань (знань про культуру країни, мова якої вивчається, особливостей мовленнєвої поведінки носіїв мови тощо), навчальних знань (про метакогнітивні стратегії, стратегії використання ІМ в аудіюванні, комунікативні стратегії). До процесуального аспекту змісту навчання аудіювання відносимо навички

оперування мовним матеріалом, мовленнєві, соціокультурні та навчальні вміння здійснювати комунікацію. Виділено вміння аудіювання у процесі СР, а саме: 1) вміння розуміння загального змісту АТ; 2) вміння вибіркового розуміння АТ; 3) вміння повного розуміння АТ; 4) рефлексивно-мотиваційні вміння; 5) вміння реалізації навчальної діяльності; 6) вміння самоконтролю та рефлексії; 7) інструментально-організаційні вміння.

Спираючись на дослідження Н. Ф. Бориско, Н. Д. Гальскової, І. П. Задорожної та інших методистів, проаналізовано принципи відбору змісту СР з аудіювання, до яких віднесено: принцип необхідності та достатності змісту для реалізації цілей навчання, принцип доступності та посиленості змісту в цілому та окремих його частин, принцип залежності змісту СР від змісту аудиторної роботи, принцип відповідності змісту навчання віковим інтересам, комунікативним потребам та інтелектуальному рівню студентів – майбутніх учителів.

У результаті вивчення наукових джерел до психолінгвістичних передумов вдосконалення англomовної КА віднесено високий рівень розвитку психологічних механізмів, підвищену емоційну чутливість у зв'язку зі зміною соціального статусу, високий рівень тривожності стосовно аудіювання як виду МД, недостатню сформованість здатності студентів першого курсу до самонавчання. Визначено, що навчання аудіювання має базуватись на положеннях особистісно-діяльнісного підходу з урахуванням мотивів навчальної діяльності [6].

З метою розробки методики було розглянуто сутність поняття СР, яка визначається як пізнавальна діяльність, що здійснюється з метою вдосконалення набутих навичок та вмінь, забезпечується метакогнітивними вміннями, високим рівнем самосвідомості та самодисципліни студентів. Разом з тим було проаналізовано компоненти СР, що включають: цілі СР, інструктивно-методичні матеріали (завдання для СР, інструкції щодо її виконання, пам'ятки, методичні вказівки тощо), методи, форми і засоби виконання СР [3].

Джерелом відбору АТ для розвитку вмінь аудіювання були обрані подкасти, оскільки вони дозволяють реалізувати цілі формування КА у процесі СР, розвивають культуру сприйняття іншомовного АТ з метою підготовки до міжкультурного спілкування. До переваг використання такого сервісу Інтернету, як подкастинг у системі навчання аудіювання ми відносимо: 1) вільний доступ до навчальних матеріалів; 2) можливість багаторазового прослуховування аудіоповідомлень; 3) постійне оновлення матеріалів, що стимулює мотивацію до навчання; 4) відповідність представлених АТ вимогам до сучасних навчальних матеріалів; 5) можливість отримання нових АТ заданої тематики; 6) аудіовізуалізація сприйняття; 7) наявність скриптів АТ.

Відбір АТ з директорій подкастів здійснювався за критеріями: доступності та посиленості для використання у СР; новизни та мотиваційної цінності; автентичності; відповідності віковим особливостям студентів, їхньому життєвому досвіду та професійним потребам; тематичності; виховної цінності; жанрової та типологічної різноманітності; тривалості звучання АТ.

Встановлені цілі та зміст формування англomовної КА стали підґрунтям для розробки підсистеми вправ для формування англomовної КА майбутніх учителів у процесі СР. Так, метою *підготовчого етапу* є розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання у СР, формування лексичних, граматичних та фонетичних навичок аудіювання та розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь. На *основному етапі* відбувається розвиток умінь розуміння загального змісту АТ, умінь вибіркового розуміння АТ, умінь повного розуміння АТ, інструментально-організаційних умінь та вмінь реалізації навчальної діяльності. *Підсумковий етап* спрямований на вдосконалення вмінь аудіювання у процесі СР з одночасним формуванням умінь самоконтролю та рефлексії набутого рівня володіння англomовної КА [5, 343–346].

В ході дослідження було розроблено підсистему вправ для формування англomовної КА майбутніх учителів у процесі СР, яка складається з трьох груп вправ для: 1) формування мовленнєвих навичок та розвитку мовленнєвих механізмів аудіювання; 2) розвитку та вдосконалення метакогнітивних умінь у СР з аудіювання; 3) розвитку і вдосконалення вмінь аудіювання у СР.

З метою перевірки ефективності запропонованої методики було висунуто таку *гипотезу* дослідження: ефективність формування англomовної КА майбутніх учителів у процесі СР досягається за таких умов: поетапної організації навчання, розвитку й вдосконалення метакогнітивних умінь у СР шляхом застосування груп вправ підготовчого етапу з відсотковим розподілом груп вправ, який зазначено у варіанті Б запропонованої методики, використання навчального щоденника як засобу навчання.

Варійованою умовою експерименту було різне кількісне співвідношення вправ на підготовчому етапі роботи (варіанти методики А та Б).

Згідно з варіантом методики А студенти ЕГ1 та ЕГ2 виконували вправи у такому кількісному співвідношенні: 50% – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 30% – на

формування мовленнєвих навичок аудіювання, 20% – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Варіант методики А передбачав перевагу використання студентами вправ для формування рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, сформованість яких дозволяє студентам ефективно організувати процес прослуховування та розуміння АТ. При цьому майбутнім учителям не бракує точності розуміння АТ, що зменшує ймовірність їх помилкового розуміння. Збільшення кількості рефлексивно-мотиваційних вправ підсилювало мотивацію до слухання, що допомагало студентам долати труднощі при сприйнятті на слух текстів.

Згідно з методикою варіанту Б, студенти ЕГ3 та ЕГ4 виконували вправи на підготовчому етапі у такому кількісному співвідношенні: 30% – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 50% – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 20% – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Варіант методики Б передбачав зменшення кількості вправ для розвитку рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання за рахунок збільшення вправ на формування мовленнєвих навичок аудіювання та вправ на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання, сформованість яких дозволяє майбутнім учителям передбачати зміст АТ.

Експериментальне навчання передбачало визначення рівня сформованості англомовної КА у майбутніх учителів до та після експериментального навчання. Спираючись на проаналізовані компоненти змісту навчання, розроблено критерії оцінювання рівня сформованості англомовної КА. За критерієм повноти розуміння об'єктом контролю виступали вміння розуміння загального змісту АТ, уміння вибіркового розуміння АТ, уміння повного розуміння АТ, а за критерієм точності – лексичні та граматичні навички аудіювання.

Висновки. В ході експериментального навчання було виявлено, що на підготовчому етапі раціональнішим є використання вправ у такому кількісному співвідношенні: 20 % – вправи на розвиток рефлексивно-мотиваційних умінь аудіювання, 50 % – на формування мовленнєвих навичок аудіювання, 30 % – на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. Достовірність отриманих даних перевірялася за допомогою критерію ϕ^* – кутового перетворення Фішера. Таким чином була підтверджена ефективність запропонованої методики за варіантом Б, що дає підстави для використання її у ЗВО.

Перспективою подальших досліджень є розвиток у майбутніх учителів метакогнітивних умінь у процесі самостійної роботи під час навчання інших видів мовленнєвої діяльності.

References

1. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 19–30.
Bigy`ch, O. B. (2012). Metody`ka formuvannya inshomovnoyi kompetentnosti v audiyuvanni [Listening Comprehension in a Foreign Language Competence Formation]. *Inozemni movy*, 2, 1.9–30
2. Вікович Р. І. Методика навчання студентів мовних спеціальностей аудіювання англомовних теленовін: дисертація кандидата педагогічних наук: 13.00.02. Київ: Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка. 2011. 344 с.
Vikovich, R. I. (2011). Metodyka navchannia studentiv movnykh spetsialnostei audiyuvannia anghlomovnykh telenovyn [Methodology of Teaching Listening Comprehension of TV News in English to Students of Higher Linguistic School]. *Candidate's Thesis*. Kyiv, Ukraine: T. H. Shevchenko Kyiv National University.
3. Задорожна І. П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією: дисертація доктора педагогічних наук: 13.00.02. Київ: Київський національний лінгвістичний університет. 2012. 770 с.
Zadorozhna, I. P. (2012). Teoretyko-metodychni zasady orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv z ovolodinnia anghlomovnoiu komunikatyvnoiu kompetentsiieiu [Theoretical and Methodological Foundations of Future Teachers' Self-Study Work Organization on Acquiring Communicative Competence in English]: *Doctor's Thesis*. Kyiv, Ukraine: Kyiv National Linguistic University.
4. Мацишева О. А. Навчання майбутніх учителів аудіювання англійського мовлення з національними та регіональними типами вимови: дисертація кандидата педагогічних наук: 13.00.02. Київ: Київський національний лінгвістичний університет. 2009. 261 с.
Macznyeva, O. A. (2009). Navchannia maibutnikh uchyteliv audiyuvannia anghliiskoho movlennia z natsionalnymy ta regionalnymy typamy vymovy [Teaching Future Teachers English National and Regional Accents Listening Comprehension]. *Candidate's Thesis*. Kyiv, Ukraine : Kyiv National Linguistic University.

5. Шевкопляс Л. В. Модель організації навчального процесу з формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 101. С. 343–346.*
Shevkoptyas, L. V. (2012). Model' organizaciyi navchal'nogo procesu z formuvannya anglomovnoyi kompetenciyi v audiyuvanni majbutnix uchy'teliv u procesi samostijnoyi roboty` [The Model of Organizing the Process of Forming Future EFL Teachers' Listening Comprehension Competence in Self-Study Work]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytet imeni T.H. Shevchenka. (Serija: Pedahohichni nauky)*, 101, 343–346.
6. Шевкопляс Л. В. Теоретичні передумови формування англомовної компетенції в аудіюванні майбутніх учителів у процесі самостійної роботи. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2011. Вип. 19. С. 102–109.*
Shevkoptyas, L. V. (2011). Teoretychni peredumovy formuvannya anhlomovnoi kompetentsii v audiiuvanni maibutnix uchyteliv u protsesi samostiinoi roboty [Theoretical Pre-conditions of Teaching Listening Comprehension to Future Teachers in Self-Study Work]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lnhvistychnoho universytetu. Seria: Pedahohika ta psykholohiia*, 19, 102–109.
7. Anderson, A. (1996). *Listening*. Oxford, UK : Oxford University Press.

Shevkoptyas L.

ORCID 0000-0002-0834-9165

*Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Pedagogy and Methodology of Teaching Foreign Languages Department
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: milashevkoptyas@gmail.com*

FORMING FUTURE TEACHERS' OF ENGLISH LISTENING COMPETENCE IN THE PROCESS OF SELF-STUDY WORK USING PODCASTS

The article deals with the issue of forming future teachers' of English listening comprehension competence in the process of self-study work.

The purpose of the article is to substantiate and practically work out the methodology of forming future teachers' of English listening comprehension competence in the process of self-study work.

Methodology is based on the traditional research methods such as analysis, comparison, drawing conclusions, and experimental teaching as the way of verification of the suggested methodology.

Scientific novelty. The aims, content and structure of the English listening comprehension competence have been studied. Psychological and didactic fundamentals of forming listening comprehension competence have been described. The significance of learners' autonomy in future EFL teachers' education has been stated. Material selection for teaching future EFL teachers listening comprehension has been carried out. On the basis of these criteria the choice of teaching materials for listening comprehension competence formation in the process of self-study work has been made from the podcasts directories. Podcasts were chosen as the source of teaching materials due to the fact that in the higher education setting the newest technologies play an important role in shaping the learning landscape and promoting further practice in listening comprehension outside the classroom. Three stages of forming listening competence in self-study work have been defined. Theoretical background has been used to create a subsystem of exercises for forming future teachers of English listening comprehension competence in the process of self-study work. The model of learning has been developed.

Conclusions. The effectiveness of the developed methodology has been proved by the experimental teaching based on the results of the theoretical study and experimental teaching.

Key words: English listening competence, self-study work, learner autonomy, reflection, future EFL teachers.

Стаття надійшла до редакції: 01.11.2020

Рецензент: **О. П. Биконя**, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Академії державної пенітенціарної служби